Num. = *Numa*; *Sapph.* = *Sappho*; *Vit. beat.* = *Vita beata*). Inutilă e şi repetarea de fiecare dată a numelui editorului unor opere; astfel, la *Anthologia Latina* a lui Riese, *R.* (= Riese) apare de... douăzeci de ori; tot aşa la colecţiile de fragmente ale lui Ribbeck, Pfeiffer, la ediţia lui Festus de Lindsay, la *Poetae Latini minores* a lui Baehrens etc.

Ciudată pare, la prima vedere, şi ordinea alfabetică a acestui indice, dar pînă la urmă cititorul tot izbuteşte să priceapă de ce *Corpus Inscriptionum Atticarum* (= *C. I. A.*) stă înaintea lui Cicero (= *Cic.*), *Corpus Inscriptionum Latinarum* (= *C. I. L.*) după Cicero şi înainte de *Ciris*, iar *Carmina Latina Epigraphica* (= *C. L. E.*) între Claudian şi Columella.

Indicele e însă foarte util fiindcă e vorba, în marea majoritate a cazurilor, de *loci similes*, el alcătuind un prilej de meditaţie pentru oricine se ocupă cu sursele lui Properţiu sau cu ecourile properţiene la diferiţii scriitori. Astfel, numai din *Fastele* lui Ovidiu sînt înregistrate 156 de pasaje (la care aş putea adăuga 2,319-324; cf. Properţiu 4,9,49—50). O trimitere greşită: la pag. 300, col. II, rînd. 12, «6,1284s.» se referă nu la *Metamorfoze*, ci la Lucreţiu (unde, bineînţeles, indicaţia lipseşte).

Nu pot încheia această prezentare, poate prea lungă, a operei lui Fedeli decît cu regretul că nu avem încă o ediţie similară a cărţii a III-a. Informaţii de a doua mînă îmi arată că W.A. Camps, care în 1965 publicase cartea a IV-a (34 de pagini text latin şi 133 de pagini de comentarii, probabil), în 1966 a editat-o şi pe a III-a: dar cele 172 de pagini (desigur prefaţă, text, note şi indici la un loc) ale volumului lui Camps mă fac să cred că, pînă acum, nu a apărut pentru cartea a III-a ediţia care să stea cu cinste alături de magistralele lucrări ale lui P. J. Enk şi Paolo Fedeli.

Traian Costa

L. ANNAEI SENECAE, *Operum moralium concordantia*, P. Grimal cura edita. Travaux de l'Institut d'Études Latines, Paris, Presses Universitaires de France. Fasc. I. *Ad Marciam. De consolatione.* Conscripsit d.f. N. Banvard, 1965, 177 p.; Fasc. II. *De constantia sapientis.* Conscripsit d.f.S. Barthelemy, 1966, 119 p.

Dînd urmare unei vechi cerinţe filologice, Institutul de studii latine de pe lîngă Facultatea de litere din Paris a întreprins, sub conducerea lui P. Grimal, editarea concordanţelor generale pentru operele morale ale lui Seneca filozoful.

Dată fiind însă amploarea materialului, sînt în curs de publicare concordanţe pentru fiecare opuscul în parte, urmînd ca după prelucrarea ultimei părţi să fie editată o formă sintetică.

Principiul de bază al acestor concordanţe îl constituie clasificarea *pe formă scrisă* a atestărilor din textul lui Seneca. Aşadar sub titlul fiecărui termen apar formele acestuia în ordine alfabetică (d.ex. la *caput*: *capita*... *capiti*... *capitibus*). Această metodă prezintă avantajul unei obiectivităţi formale totale, concordanţa evitînd să fie un comentariu care să conţină opinii personale ale autorului. Sîntem convinşi că principiul acesta ar fi excelent, dacă n-ar fi fost întrebuinţat cu o rigurozitate extremă, împotriva căreia avem de adus următoarele obiecţiuni:

a) Fără a introduce peste tot indicaţiile categoriei gramaticale, aceasta ar fi trebuit să fie notată în cazurile de omografie a formelor de bază (d. ex. *eo*, *adeo*, *sapiens*), pentru a uşura munca cititorului. De altfel apar şi şovăieli: d. ex. *eo*, *adu. loci* în fasc. II, dar nu şi în fasc. I.

https://biblioteca-digitala.ro

b) Mai gravă ni se pare aşezarea de-a valma a cazurilor nominale fie omofone, fie numa omografe (*iniuriă/iniuriă*). De asemeni credem că ar fi fost utilă şi notarea cantităţilor.

Prin contextele dezvoltate oferite de autori (acestea cresc şi mai mult în fasc. II) nu se creează confuzii, iar în fasc. I, p. 9 apare justificarea *unumquodque uerbum in contextu positum naturam suam sine dubio ostendit*. Oricum, dacă, în virturtea urmăririi neabătute a formei, cazurile omofone ar putea fi păstrate la un loc, amestecul lor cu cele exclusiv omografe nu se justifică în nici un fel.

Atragem atenţia şi asupra unor neatenţii de detaliu:

— În fascicola întîa:

— Contextele lui *nominem* şi *nomines* au fost introduse nu sub *nomino*, ci imediat mai sus, sub *nomen*.

— *Referta* a fost adăugat la *refero* şi implicit lipseşte un titlu *refercio*.

— În a doua fascicolă:

— Aprobînd ca o comoditate în plus introducerea notării în aldine pentru prima apariţie a unei forme a unui termen, remarcăm lipsa lor la *iniuriae*, la *quaecumque* şi la *uictores*.

— Diferenţa dintre funcţia de participiu-adjectiv şi cea de substantiv ale lui *sapiens* a fost marcată nu prin sigle (part. / subst.), ci, conform cu principiul criticat mai sus, s-a ajuns la notarea ciudată a participiului prin *sapiens*, *-ens*, în raport cu *sapiens*, *-tis* pentru folosirea lui substantivală, ca şi cum ar fi doi termeni separaţi, nu doar două funcţii ale unui termen.

— În ambele fascicole:

— De vreme ce forme de prezent care să justifice un titlu de forma *coepio*, *ĕre* nu sînt atestate după Cato, credem că ar fi normal pentru o concordanţă la un autor ulterior, indiferent de tradiţia instrumentelor generale (cf. referirea la *Thesaurus* în fasc. I, p. 9), să dea exemplele sub *coepi*, *isse*, această notare nefiind decît o constatare a uzajului din epoca respectivă.

Toate aceste observaţii, prin care am cere o prelucrare filologică ce nu exclude nicidecum obiectivitatea, nu pot umbri calităţile acestor volume, care urmează cu precizie şi acurateţe principiile care le-au stat la bază. Totodată prezentarea grafică plăcută, precum şi lipsa totală de greşeli mărunte de tipar, subliniază ţinuta acestui atît de necesar instrument de lucru.

Dan Sluşanschi

JUVÉNAL, *Saturae III, IV, V*. Édition, introduction et commentaire de René Marache. Paris, Presses universitaires de France, 1965 (Collection « Érasme », 15), III + 141 p. 8°.

Seria latină a relativ tinerei colecţii « Érasme », conduse de P. Grimal şi destinate în primul rînd învăţămîntului superior, se îmbogăţeşte, prin volumul pe care-l prezentăm, cu cîteva texte semnificative dintr-un autor de cea mai mare importanţă pentru cunoaşterea variatelor aspecte ale vieţii romane din a doua jumătate a secolului I şi începutul celui de al II-lea. Numărul mare al problemelor puse atît de stabilirea textului, cît şi de interpretarea lui face ca sarcina editorului să nu fie de loc uşoară. Este meritul profesorului R. Marache, cunoscut specialist în literatura latină imperială, de a fi ştiut să ne ofere o ediţie originală (şi acest lucru nu era cel mai lipsit de dificultăţi, după monumentalul comentariu al lui Friedländer, după ediţiile şi studiile lui U. Knoche şi G. Highet) şi în acelaşi timp clară, fără balast de erudiţie rebarbativă, dar şi fără sacrificarea vreunei probleme puse de text.

Adresîndu-se unui public special, al filologilor în formare, R. Marache a ţinut seama atît de nivelul de cunoştinţe ale studenţilor, cît şi de necesitatea de a contribui la dezvoltarea

https://biblioteca-digitala.ro